

פרק ג

”שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה - שכונה שרויה ביניהם”

כָּל־יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא,
שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַמֹּךְ כָּלָם צַדִּיקִים, לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ,
נִצֵּר מִטְעֵי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהַתְּפָאֵר:

א

עַקְבֵּיָא בְּן־מַהֲלָאֵל אוֹמֵר: הִסְתַּכַּל בְּשִׁלְשָׁה
דְּבָרִים, וְאִין (ואי) אַתָּה בָּא לְיַדֵּי עֲבָרָה. דַּע
מֵאִין בָּאתָ, וְלֵאן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְלִפְנֵי מִי אַתָּה
עֲתִיד לְתַן דִּין וְחֻשְׁבוֹן. מֵאִין בָּאתָ, מִטְּפָה
סְרוּחָה, וְלֵאן אַתָּה הוֹלֵךְ, לְמָקוֹם עֶפְר
רְמָה וְתוֹלְעָה, וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עֲתִיד לְתַן דִּין
וְחֻשְׁבוֹן: לִפְנֵי מְלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים, הַקָּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא:

ב

רַבִּי חֲנִינָא סֵגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר: הָיִי מִתְּפִלָּל
בְּשְׁלוֹמָה שֶׁל מַלְכוּת, שְׁאֵלְמָלֵא מוֹרְאָה,
אִישׁ אֶת־רַעְהוּ חַיִּים בְּלַעו. רַבִּי חֲנִינָא בְּן־
תַּרְדִּיּוֹן אוֹמֵר: שְׁנַיִם שְׂיוֹשְׁבֵינָּ וְאִין בִּינֵיהוֹן
דְּבָרֵי תוֹרָה, הָרִי זֶה מוֹשֵׁב לְצִים, שֶׁנֶּאֱמַר:
וּבְמוֹשֵׁב לְצִים לֹא יֵשֵׁב. אֲבָל שְׁנַיִם שְׂיוֹשְׁבֵינָּ
וְיֵשׁ בִּינֵיהֶם דְּבָרֵי תוֹרָה, שְׂכִינָה שְׂרוּיָה
בִּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲזַ נִדְּבָרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ
אֶל־רַעְהוּ, וַיִּקְשָׁב יְיָ וַיִּשְׁמַע, וַיִּכְתֹּב סֵפֶר
זְכוֹן לְפָנָיו, לִירְאֵי יְיָ וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ. אִין לִי

60

- **תרגיש את הנשמה! עמ' 60**
- **להתרומם מחישוק החשק עמ' 62**
- **הכסף באמת שלך! עמ' 64**
- **הנפש, הגוף, הנפש והתורה עמ' 65**
- **מחכים לנו עמ' 68**

עול מלכות עול מיסים
והתחייבויות למלוכה.
עול דרך ארץ עול פרנסה.

ה רבי נחוניא בן הקנה אומר: כל המקבל עליו עול תורה, מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, וכל הפורק ממנו עול תורה, נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ:

א רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניה אומר: עשרה שישבין ועוסקין בתורה, שכינה שרויה ביניהם, שנאמר: אלהים נצב בעדנת אל. ומנין אפלו חמשה, שנאמר: ואגדתו על ארץ יסדה. ומנין אפלו שלשה, שנאמר: בקרב אלהים ישפט. ומנין אפלו שנים, שנאמר: אז נדברו יראי יי איש אל רעהו ויקשב יי וישמע. ומנין אפלו אחד, שנאמר: בכל המקום אשר אזכיר את שמי, אבוא אליך וברכתך:

אלא שנים, מנין אפלו אחד שישב ועוסק בתורה שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר שנאמר: ישב בדרך ידם כי נטל עליו:

א רבי שמעון אומר: שלשה שאכלו על שלחן אחד, ולא אמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר: כי כל שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד, ואמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו שלי מקום (של המקום ברוך הוא), שנאמר: וידבר אלי, זה השלחן אשר לפני יי:

א רבי חנינא (חנניא) בן חכינאי אומר: הנעור בלילה, והמהלך בדרך יחידי, ומפנה לבו לבטלה הנעור בלילה או המהלך יחידי (ומפנה) לבו לבטלה, הרי זה מתחייב בנפשו:

הנעור בלילה, והמהלך בדרך יחידי, ומפנה לבו לבטלה
הנעור בלילה או המהלך יחידי
המפנים לבם מדברי תורה.

”מנין אפילו אחד שישב ועוסק בתורה, שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר?” (משנה ב)

אין הבדל בין אחד שישב ומניח תפילין ובין אחד שישב ולומד תורה - שכר מקבלים על כל מצווה ולא צריך לציין זאת במשנה. כאן מדובר על סיטואציה מיוחדת שמצדיקה בנוסח (“קובע לו שכר”) מהקדוש ברוך הוא.

כשלומדים בשניים, מעמיקים יותר. מתפללים, מקשים זה על זה ומתחדדים, כפי שתראה המשנה במשפטים הקודמים את מעלת הלימוד בחברותא. בלימוד עצמי קשה להגיע לעומק הזה.

לכן אומרת המשנה, שכשלומד יחידי מתאמץ לצלול פנימה, “ישב ועוסק” כמו בעל עסק שמשקיע את כל כוחותיו וכישרונותיו בשביל להניב מקסימום רווחים - במצב כזה, אפילו אחד שלומד לבדו מקבל מהקדוש ברוך הוא שכר נוסף.

”שלושה שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים... אבל שלושה שאכלו על שולחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משולחנו של מקום” (משנה א)

לימוד תורה אמיתי חורג מגבולות בית המדרש ומגיע עד השולחן. הדבקות בה' צריכה להדביק גם את הסנדוויץ', שגם הוא יהיה חלק מהאחד, מאוחד באחדות האלוקית. העיקרון הזה מקבל ביטוי מעשי בהקפדה לומר את דברי התורה שהאדם למד גם באמצע ארוחת הבוקר.

כשאדם לומד תורה אך אינו מניח לה להשפיע על הדברים הגשמיים - המאכלים נותרים בבחינת “זבחי מתים”, נטולי חיות של תורה וקדושה. אך כאשר הוא מוודא שגם ענייני העולם הזה יזככו מכוח תורתו, הם מתעלים ונכנסים לרשות הקדושה, ממש כמו קורבן, עד שנעשים בבחינת “שולחנו של מקום!”

י

רבי אלעזר איש ברתותא אומר: תן-לו משלו, שאתה ושלך שלו, וכן בדרך הוא אומר: כִּי־מִמֶּנּוּ הַכֹּל וּמִיָּדָה נִתְּנָה לָהּ. רבי יעקב (שמעון) אומר: המהלך בדרך ושונה, ומפסיק ממשנתו ואומר: מה-נאה אילן זה, מה-נאה ניר זה, מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו:

י

רבי דוסתאי ברבי ינאי משום רבי מאיר אומר: כִּלְהִשׁוּכְתָּ דְּבַר אֶחָד מִמְּשַׁנְתּוֹ, מַעֲלָה עָלָיו הַכֶּתוּב כָּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: רַק הַשֹּׁמֵר לָהּ וְשֹׁמֵר נַפְשׁוֹ מֵאֵד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינָיו. יְכוּל אֶפְלוּ תִּקְּפָה עָלָיו מִשְׁנַתּוֹ, תִּלְמִיד לֹא־מֵר וּפְּנֵי־סוּרֵי מִלְּבָבָהּ כֹּל יְמֵי חַיָּיהָ, הֵיא אִינוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ עַד שְׁיֵשֵׁב וְיִסְיָרֵם מִלְּבוֹ:

לו לקדוש ברוך הוא, לדבר מצוה. משלו מכספר, שניתן לך על ידו. ניר תלם שנחרש.

ט

רבי חנינא בן-דוסא אומר: כל שיראת חטאו קודמת לחטאתו, חטאתו מתקימת. וכל שחטאתו קודמת ליראת חטאו, אין חטאתו מתקימת:

י

הוא הנה אומר: כל שפעשיו מרבין מחטאתו, חטאתו מתקימת. וכל שחטאתו מרבין מפעשיו, אין חטאתו מתקימת. הוא הנה אומר: כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו, וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו, אין רוח המקום נוחה הימנו. רבי דוסא בן-הרפינס אומר: שנה של שחרית, ויין של צהרים, ושיתת הילדים, וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, מוציאין את-האדם מן-העולם:

שיראת חטאו קודמת לחטאתו שלומד על מנת להקנות בליבו יראת חטא.

שמעשיו מרבין מחטאתו שלומד על מנת לקיים. המקום הקדוש ברוך הוא. שנה של שחרית שממשך את שנתו מתוך עצלות. יין של צהרים שמושך ומרגיל בשכרות. שיתת הילדים המבטלים אבותיהם מלימוד. ישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ שעוסקים בדברים בטלים.

”המהלך בדרך ושונה, ומפסיק ממשנתו ואומר: מה נאה אילן זה, מה נאה ניר זה, מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו” (משנה ז)

אין על התורה. הרי לא מדובר כאן באדם שהפסיק ממשנתו והלך לקרוא עיתון או לשתות קפה מתוך שעמום. מדובר באדם שרצה לעבוד את ה' מתוך התבוננות ביופי הבריאה ולהכריז "מה רבו מעשיך ה'" (לכן הוא רק "כאלו מתחייב בנפשו", ולא מתחייב בנפשו ממש, כמו מי שמבטל תורה). התבוננות שכזאת מקלפת את קליפתו של העולם, מוציאה אותו מסתמיותו, מגלה שהוא חתום בחותמו של הקדוש ברוך הוא ושהשכינה שורה בו. יופיו של האילן והניר ממלאים את הלב באהבה לבורא העולם. ולמרות זאת, אין מה להשוות! אין כמו התורה עצמה!

הבריאה כולה נבראה בעשרה מאמרות, והתורה? כולה דיברות אש! העולם יכול לשמש ככלי להשראת שכניתו, והתורה היא האור בעצמו, היא חוכמתו ורצונו האינסופיים של ה' יתברך! "מיוחדת לגמרי באור אין סוף ברוך הוא המלוכב בה בתכלית הייחוד, ולגבי אין סוף ברוך הוא כל העולמות כלא ממש ואין ואפס ממש!" (תניא, קונטרס אחרון)

לכן, אפילו עבודת ה' שצומחת מתוך העולם היא "כסף קטן" ליד התורה, כמו שאמרו חז"ל: "כל חפצים לא ישוו בה' - אפילו חפצי שמים" (מועד קטן ט.ב.).

יא

רבי אלעזר המודעי אומר: המחלל את הקדשים, והמבזה את המועדות, והמלבין פני חברו ברבים, והמפר בריתו של אברהם אבינו (עליו השלום), והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה, אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא:

יב

רבי ישמעאל אומר: הוי קל לראש ונוח לתשחורת, והוי מקבל אתפל האדם בשמחה:

הקדשים קדשי המקדש: קרבנות וחפצי הקדש. **המבזה את המועדות** מבזה את ימי חול המועד ועושה בהם מלאכה. **המגלה פנים** מפרש פירושים.

קל לראש קל זריו לשמש אדם חשוב. **נוח לתשחורת** נוח ומיושב כלפי צעיר, ששערותיו עדיין שחורות.

65

יג

רבי עקיבא אומר: שחוק וקלות ראש, מרגילין את האדם לערוה, מסורת סיג לתורה, מעשרות סיג לעשר, נדרים סיג לפרישות, סיג לחכמה שתיקה:

יד

הוא היה אומר: חביב אדם שנברא בצלם, חבה יתרה נודעת לו, שנברא בצלם, שנאמר: כי בצלם אלהים עשה את האדם. חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, חבה יתרה נודעת להם, שנקראו בנים למקום, שנאמר: בנים אתם ליי אלהיכם. חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה, חבה יתרה נודעת להם, שנתן להם כלי חמדה (שבו נברא העולם), שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם, תורת אלהיכם:

מסורת התורה שבעל פה. **סיג לתורה** מביאה לידי הבנת התורה. **סיג לעשר** מביאים לידי עושר. **פרישות** פרישה מתאוות העולם.

בצלם בצלמו של אלוהים. **חבה יתרה נודעת לו**, שנברא בצלם חיבה מיוחדת הראה לו, בכך שהודיע לו שנברא בצלם. **כלי חמדה** התורה.

”שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה” (משנה יג)

השחוק וקלות הראש, אשר מוזכרים במשנה שלנו בפן שלילי, מקבילים באופן מפליא לשתי הוראות חיוביות שמובאות במשנה הקודמת: ”הוי קל לראש... והוי מקבל את כל האדם בשמחה”.

נראה שכונת המשנה היא להציב גבול וסייג ולאזן את הוראות המשנה הקודמת: אומנם על האדם להיות ”קל לראש” - להביא את עצמו למצב של קלילות בעת שהוא משמש אדם גדול (”ראש”), כך שיהיה האדם ”קל לעבוד עבודתו ולשמש לפניו” (ברטנורא), אך יש להיזהר שתנועה נפשית זו לא תגלוש לקלות ראש של ממש. קלילות עם גבול. וכמו כן, צריך להאיר פנים ולקבל כל אדם בשמחה רבה, אך לשמור על גבולות הגזרה ולא להיגרר לשחוק והוללות.

”אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים” (משנה יא)

שני צדדים למטבע. מחד, שורש ההתדרדרות הרוחנית נעוץ בכך שהתורה והמעשים הטובים של אדם זה היו באופן חיצוני בלבד, כדבר המצוי ”בידו” וברשותו בלבד ולא בליבו ובפנימיותו, בלי חיות והתלהבות פנימית שחודרות לעומק הנפש. כתוצאה מכך התורה והמעשים הטובים אכן לא שינו אותו מבחינה מהותית, והוא היה מסוגל יחד איתם להיכשל בעבירות הכי חמורות, כמו אלו שנמנו במשנתנו.

מאידך, התורה עדיין תורה, והמעשים הטובים לא הלכו לשום מקום. תורתו ומעשיו הטובים עודם ”בידו” - מזוונים וגלויים - כך שבאפשרותו לנצל אותם ולהשתמש בהם כהגנה והצלה מפני הרע, כדברי המשנה בפרק הבא: ”תשובה ומעשים טובים - כתריס בפני הפורענות” (אבות ד,יא).

טו

הכל צפוי, והרשות נתונה, ובטוב העולם
ידון, והכל לפי רב המעשה:

טז

הוא היה אומר: הכל נתון בערבון, ומצודה
פרוסה על-פליהחיים, החנות פתוחה,
והחגוני מקיף, והפנקס פתוח, והיד
כותכת, וכל הרוצה ללוות יבוא וילווה,
והגבאים מחזירין תדיר בכל-יום, ונפרעין
מן האדם, מדעתו ושללא מדעתו, ויש להם
על-מה שייסמוכו, והדין דין אמת, והכל
מתקן לסעודה:

צפוי גלוי וידוע מראש
לפני הקדוש ברוך הוא.
והכל לפי רב המעשה לפי מה
שמרבה בעשיית הטוב,
כך שכרו מרובה.

הכל כל מה שבידי האדם.
נתון בערבון נמצא אצל האדם
בערבות ויגבה ממנו על עוונותיו.
ומצודה יסורים ומיתה, כעונש.
פרוסה על כל החיים
ולא ניתן לברוח מהם.
החנות פתוחה הנאות העולם
זמינות ונגישות לאדם.
והחגוני מקיף הקדוש ברוך הוא
אינו נפרע לאלתר מהחוטא
אלא מאריך אפו.
והפנקס הספר בו נכתבים
מעשי האדם.
וכל הרוצה ללוות יבוא וילווה
הרשות ביד האדם לעשות כרצונו.
והגבאים יסורים ומחלות.
מחזירין תדיר בכל יום מצויים
בקביעות להעניש את האדם.
מדעתו כשזוכר חטאיו
ומצדיק עליו את הדין.
ושלא מדעתו כששוכח
וקורא תיגר כנגד דינו.
ויש להם על מה שייסמוכו
הדין הוא דין אמת, כיון
שסומכים על הנכתב בספר.
והכל מתקן לסעודה שכרם
הצדיקים מוכן להם לעתיד לבוא.

יז

רבי אלעזר בן-עזריה אומר: אם אין תורה
אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ אין תורה.
אם אין חכמה אין יראה, אם אין יראה אין
חכמה. אם אין דעת אין בינה, אם אין בינה
אין דעת (אם אין בינה אין דעת, אם אין דעת
אין בינה). אם אין קמת אין תורה, אם אין

דעת טעם הדבר.
בינה הבנה לעומקו של הדבר
והסקת המסקנות ממנו.

"ונפרעין מן האדם מדעתו ושללא מדעתו" (משנה טז)

הבעל שם טוב מבאר שלא מדובר כאן בשני סוגי פירעון אלא בדבר אחד: מן השמים אין מענישים אדם אלא מדעתו והסכמתו - כאשר הוא זה שפוסק על עצמו את עונשו מדעתו ושללא מדעתו בו זמנית. כיצד? לאחר שאדם חוטא מזמנים לפניו אדם אחר שחטא בדבר דומה, ואז באופן ספונטני הוא מביע את דעתו על העונש הראוי לזולתו, ובכך חורץ את גור דינו שלו עצמו.

בשביל מה צריך את התחכום הזה? למה לא יפסקו מלמעלה ישירות את דינו?

מכיוון שכל יהודי הוא "חלק אלוה ממעל ממש", ו"כשאתה תופס במקצת מן העצם - תפסת בכולו" (הבעל שם טוב), אם כן עצמותו של הקב"ה נמצאת בכל יהודי! וממילא לאף אחד, לא למלאכים ולא לבית דין של מעלה, אין באמת יכולת שליטה עליו. הפוך - היהודי הוא זה ששולט הן בעליונים והן בתחתונים, שהרי ישראל נקראים על שם "כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל" (בראשית לב,ט). וכל זמן שלא יפסקו בעצמו את דינו אין אף אחד שיכול עליו.

תורה אין קמח. הוא היה אומר: כל שחכמתו מרבה ממעשיו, למה הוא דומה: לאילן שענפיו מרבין ושרשיו מעטין, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו, שנאמר: והיה כערער בערבה, ולא יראה פי'בוא טוב, ושכן חררים במדבר, ארץ מלחה ולא תשב. אבל כל שמעשיו מרבין מחכמתו, למה הוא דומה: לאילן שענפיו מעטין ושרשיו מרבין, שאפלו כל הרוחות שבעולם באות ונושכות בו, אין מזיזין (מזיזות) אותו ממקומו, שנאמר: והיה כעץ שתול על'מים, ועל'יובל ישלח שרשיו, ולא יראה פי'בא חם, והיה עלהו רענן, ובשנת בצרת לא ידאג, ולא ימיש מעשות פרי:

ערער מין צמח.
ערבה מקום צחיח ויבש.
חררים יבש.

יח

רבי אליעזר (בן) חסמא אומר: קנין, ופתחי נדה הן הן גופי הלכות, תקופות, וגמטריאות, פרפראות לחכמה:

קנין דיני קרבנות העוף.
פתחי נדה הלכות מורכבות בדיני נדה.
גופי הלכות הלכות עיקריות בתורה שבעל פה.
תקופות חשבון התקופות, אסטרונומיה.
גמטריאות חשבון האותיות.
יש מפרשים: חכמת הגאומטריה.
פרפראות לחכמה קינוח וסיוע לחכמת התורה.

רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר: יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

“תקופות וגמטריאות - פרפראות לחכמה” (משנה יח)

המתמטיקה של התורה, חישוב תנועת גרמי השמים לטובת לוח השנה העברי וחישוב הערך המספרי של אותיות (כפירוש הברטנורא), היא כמו פרפרת (קינוח) שמוסיפה תענוג לארוחה. אך לא ברור, לפי הפירוש הזה, מדוע ציינה המשנה דווקא את החישובים האלה ולא חישובים רבים נוספים שיש בתורה, כמו חישובים בהלכות כלאיים או בדיני עירובין.

יש שזיהו “גמטריאות” עם גיאומטריה, המשמשת בין השאר למדידת שטחי אדמה (תוספות יום טוב). לאור זאת יש לומר שמשנתנו באה להשמיע את העיקרון החשוב שגם המדעים ושאר חכמות החולין באו לעולם כדי לסייע לנו לעבוד את ה'. השכלה כללית שמסייעת ללימוד התורה וקיומה דומה לפרפרת שנאכלת לפני הסעודה כדי לפתוח את התיאבון.

לפי פירוש זה מובן מדוע חיברו את ה”גמטריאות” עם ה”תקופות”: בשונה מחשבונות אחרים בתורה, החישובים האסטרונומיים, כמו גם הגיאומטריים, אינם עסוקים ישירות במצווה או בהלכה אלא משמשים כרקע וכהקדמה בלבד למצוות קידוש החודש, עיבור השנה וכדומה. ומכאן נלמד לכל חכמה, שיש למצוא בה את הקישור והשימוש לקדושה.

“כל שחכמתו מרובה ממעשיו - למה הוא דומה? לאילן שענפיו מרובין ושורשיו מועטין... אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו - למה הוא דומה? לאילן שענפיו מועטין ושורשיו מרובין” (משנה יז)

לכאורה החכמה היא השורשים, והמעשים הם הענפים שנובעים וצומחים ממנה, כי הבנה שכלית היא הסיבה לעשיית מעשים. אבל המשנה שלנו לא מדברת על לימוד מול עשייה, אלא על שתי איכויות של עשייה: עשייה מתוך הבנה ועשייה מתוך התמסרות וקבלת עול בלי הבנה ואף בניגוד להיגיון.

חונכנו להעריך עשייה מושכלת, אבל לא גילו לנו שעשייה שנובעת מהיגיון, כמו גם ההיגיון עצמו, שניהם מוגבלים ולא יכולים לפרוץ אל סף התודעה. המוח והלב הם כלים לחלקים הגלויים של הנשמה, אלו שמתלבשים ומתגלים דרך הגוף, אבל בחינה זו של הנשמה אינה אלא ענף והארה המסתעפת מן השורש - עצם הנשמה שלמעלה מגדרי העולם ולמעלה מכל הבנה והזדהות.

דווקא עשייה מתוך התמסרות וקבלת עול שלמעלה מן הדעת וההיגיון, היא זאת שנוגעת בעצם הנשמה ושורשה. עשייה כזאת היא השורש לכל העשיות. אחריה יבואו גם ענפים פים עמוסי פרחים ופירות של עשייה מושכלת.

תרגיש את הנשמה!

עקביא בן מהללאל אומר:

הסתכל בשלושה דברים ואין אתה בא לידי עבירה.

דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה

עתיד ליתן דין וחשבון. מאין באת?

מטיפה סרוחה, ולאן אתה הולך?

למקום עפר רימה ותולעה,

ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון?

לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא

(משנה א)

איך תמתיק החסידות משנה כל כך קשה? את המצוות צריך לקיים מתוך שמחה וחיות, ודרך החסידות היא להתבונן במעלת הנשמה ובגדולת הבורא, ומדוע מופיעה כאן התבוננות בשפלות הגוף - טיפה סרוחה, רימה ותולעה? וגם, מהו סוד האריכות ושלושת החלקים במשנה זו?

ה', האדם, העולם

שלושת חלקי המשנה מכוונים כנגד שלוש דרגות: צדיקים, בינונים ורשעים. הדרגות האלו מקבילות לשלושה תחומים בעבודת ה': "עשה טוב" בענייני קדושה, עבודת בירור בעניינים סתמיים שבעולם הזה, ו"סור מרע" כשהרע מנסה לגבור עלינו.

[ובעולמות העליונים: עולם הבריאה שרובו טוב, עולם היצירה שהוא מחצה על מחצה, ועולם העשיה שרובו רע (עץ חיים שער מח פרק ג)].

הצדיק צריך להסתכל בשלושה דברים. וכיחס אליו המשנה לא מפרטת אותם, כי הם הם שלושת ה"דברים" שנזכרו בתחילת המסכת שעליהם העולם עומד: תורה, עבודה וגמילות חסדים. על הצדיק "להסתכל" ולהיות עסוק בהם בלבד, ואז אין שום אפשרות שיגיע אפילו "לידי עבירה": לעבירה של ממש ודאי שהוא לא יגיע כיוון שהוא צדיק, אלא גם ל"יד" וגרם ל"עבירה" שהיא מלשון "מעבר" - מעבר מענייני קדושה גלויה שעוסק בהם תדיר לענייני הרשות - גם לידי מעבר זה לא יגיע, כי לא יהיה לו פנאי לכך.

פירוש נוסף ב"הסתכל בשלושה דברים" של הצדיק - אלו הם האלוקות, הנשמה וסביבת העבודה שלה, העולם: הצדיק "מסתכל" בכך שנשמתו גם כפי שהיא בעולם הזה ממשיכה להיות קשורה בייחוד גמור בה', ולכן הוא אינו יכול לרדת לשום דרגה הפחותה מקדושה גלויה ודבקות בה'. מתוך כך הוא מקדש את עצמו גם במותר לו.

מאין, לאן, מי

החלק השני במשנה מדבר אל ה"בינוני", אצלו דומיננטיים שני היצרים. גם אתו הדיבור הוא בטוב, אבל הוא דורש פירוט ושכנוע כדי להשפיע עליו שלא ייכשל ולא ייפול: "מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין". באת ממקום גבוה, תחת כיסא הכבוד, ואתה הולך למקום גבוה בשליחותך בעולם הזה ובעלייתך לעולם הבא, ורק לה' אתה 'עושה חשבון'.

ועל פי פירוש פנימי של האר"י שפיתח האדמו"ר הזקן (ליקוטי תורה פרשת בחוקותי): "דע מאין באת" - עליך להרגיש את הנשמה הגבוהה שלך הקשורה ל"אין".

"ולאן אתה הולך" - המקום שבו אנחנו הולכים הוא העולם הזה שאין לו קיום בפני עצמו, הוא "לאן"; שואלים עליו לאן ומה היעד כי הוא בטל לתכליתו. ולאחר עבודת הנשמה היא תגיע לבחינת "לאן" למעליותא (מלשון 'אין' הנעלה עוד יותר מה'אין' ממנו הגעת), שהם הגילויים הקשורים לתחיית המתים.

"ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון" - הקדוש ברוך הוא כפי שמתגלה בבחינת מ"י, מ"י, מ"י ברא אלה" (ישעיה מכו), דרגה רוחנית גבוהה, בחינת עתיקא קדישא, מ"י גילה לבני רז זה" (שבת פח).

הדיבור לרשע

רק החלק השלישי במשנה בא לזעזע את הרשע ולדבר אתו בשפתו ובמושגיו, במטרה לשבור את הקליפות שבעולם הזה.

כל הגשמיות באה מטיפה סרוחה ותסתיים בעפר, רימה ותולעה. הדבר היחיד האמיתי והנצחי הוא מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. כאן מופיע ההנגדה המוחלטת בין הרע לטוב, שפלות הרע ורוממות מלכות ה'.

להתרומם מחישוק החשק

רבי נחוניא בן הקנה אומר:
כל המקבל עליו עול תורה
מעבירין ממנו עול מלכות
ועול דרך ארץ
(משנה ה)

אין לך חשק?

אין לך חשק ללמוד תורה? אל תחכה עד שיהיו לך חיות וחשק, למד בקבלת עול מלכות שמיים! ענייני העולם טורדים ומטביעים את החיות שלנו בתוכם, והלימוד בקבלת עול הוא עצמו יסיר את העול מענייני העולם המפריעים לך ללמוד: "מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ", אז תצליח ללמוד גם בחשק ובהתלהבות.

"אדם לעמל יולד" (איוב ה,ז) ובעולם הזה דברים לא הולכים חלק ובקלות, בכל מקרה יוטל עליך עול, אלא שבידיך להחליט האם העול יהיה עול של עולם הזה או עול לימוד תורה. "לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשא" (עבודה זרה ה). שני סוגי העול דומים מבחינה פנימית, ולכן האדם יכול להחליף ביניהם: עיקר העול בענייני העולם הוא התרוצצות מחשבת האדם והקושי להחליט איך בדיוק ובמה להשקיע בפרטי העבודה לפרנסתו. את העול הזה אפשר להחליף בלימוד תורה שגם הוא שואב את האדם לסברות ודיוקים לכאן ולכאן ומהווה תחליף חיובי לעול דרך ארץ. וכמו שכתוב בזוהר (א כז,א) על פרטי העבודה בגלות מצרים: "בעבודה קשה בחומר ובלבנים" (שמות א,יד) - 'בעבודה קשה' זו קושיא, 'בחומר' זה קל וחומר, 'ובלבנים' זה ליבון הלכה".

יש לך חשק

יש לך חשק גדול, התמדה, התלהבות, הנאה ועונג מלימוד התורה? אל תסתפק רק בהנאה, תוסיף לה גם קבלת עול. קל להבין שאם לימוד התורה נותר בגדר הנאה בלבד, משהו עקרוני חסר בו. טבעי וראוי ליהנות מדברי תורה ולהתענג עליהם, אבל על ידי קבלת עול האדם מתעלה מעל הטבע שלו ומתחבר

לאלוקות שבתורה. בכך האדם 'יוצא מעצמו' לגמרי ונהיה כלי לאלוקות. מאותה סיבה, לאחר שבני ישראל אמרו בהתלהבות "נעשה ונשמע", כפה עליהם הקדוש ברוך הוא הר כגיגית והכריח אותם לקבל את התורה (שבת פח).

ברמה הגבוהה הזו נבין טוב יותר את "מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ". הרי מלכות ודרך ארץ אינם עניינים רעים! התורה עצמה אומרת שעל ידם ניתן וצריך לחיות בעולם, שהרי "דינא דמלכותא דינא" (גיטין פ) ו"אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו" (אבות ג,ב), וכמו כן בענייני העולם: "הנהג בהם מנהג דרך ארץ" (ברכות לה). אבל כל זה נכון למי שנוהג על פי הטבע! לעומתו, אדם שמקבל על עצמו את העול של התורה שלמעלה מהטבע נעשה פטור מהעול הטבעי, כי הוא מעמיד את עצמו מעל לגדרי העולם ויש לו עול רוחני שפוטרו מהגשמי.

איך מקבלים עול? משנים הרגלים, אפילו הרגלים טובים! למדת עד הקצה? תעמיס עוד קצת! גם למתמיד גדול יש גבול, ובשביל לשנות את הטבע מוכרחים לקבל עול, כמו שאומרת הגמרא (חגיגה ט) ש"אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד" - ולכאורה, מה ההבדל הגדול? הרי הוא הוסיף רק פעם אחת ביחס למאה פעמים! אלא שהפעם הזו היא שינוי הרגילות שלו והיציאה מהטבע, ולכן הוא כבר "אינו דומה" למאה (!) הפעמים הקודמות. עכשיו האדם דבוק בקדוש ברוך הוא ממש מעל הטבע, גם מעל ל'טבע הקדושה' שהיה אצלו לפני כן.

רבי אלעזר איש ברתותא אומר:
תן לו משלו שאתה ושלך שלו.
וכן בדוד הוא אומר:
"כי ממך הכל ומידך נתנו לך"
(משנה ז)

ישנם דברים שלפי התורה שייכים לאדם. הכסף שלנו, לדוגמה, הוא באמת שלנו. התורה מכירה בכך ומזהירה שמי שייקח אותו ממנו הוא גנב או גולן. יש לאדם בחירה חופשית לעשות בממונו כרצונו. גם החלק שהוא מקדיש לצדקה עדיין בשליטתו - כמה לתת ולמי לתת. במקרים מסויימים התורה גם מתירה טובת הנאה מנתינת הצדקה.

אך בהכרח בבעלותך על רכושך יש גם סכנה. האדם עלול 'להתנפח' ולהרגיש את מציאותו, ועד כדי כך שהמצווה עלולה אפילו להוסיף חלילה ב'ישות' שלו!

על כך אומר רבי אלעזר: "תן לו משלו - שאתה ושלך שלו": גם "אתה" כמציאות אמיתית חיה וקיימת, בעלת בחירה והחלטה ובעלת יכולות ואמצעים, גם ה"אתה" הזה הוא בעצם "שלו". הקדוש ברוך הוא עשה אותך כך ומחיה אותך בכל רגע כך. אם כן, "אתה" וגם כל מה ש"שלך" - הכל ממש "שלו"; עליך להיות בטל אליו מכל וכל, ולבטל גם את תחושת הישות שהוא עצמו מעניק לך.

את ההוכחה לכך מביא התנא דווקא מדוד המלך שהיה אדם גדול ברוממות והתנשאות על פי התורה, כי כך רוצה התורה שיתנהג המלך! אבל יחד עם הכתר והארמון וה"מלך ביופיו תחזינה עיניך" (ישעיה לג,ז) היה דוד המלך שפל בקרבו ממש. הדבר בא לידי ביטוי פעמים רבות בחייו של דוד, וגם בנושא הנתינה, בהגש הכליך מיוחד ועמוק שבא לידי ביטוי במילים הקצרות: "ומידך נתנו לך". כל מה שיש לנו לתת לך, ריבונו של עולם, הוא רק מהידיים שלך.

הוא היה אומר: חביב אדם שנברא בצלם,
חיבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם,
שנאמר: "כי בצלם אלוקים עשה את האדם".
חביבין ישראל שנקראו בנים למקום,
חיבה יתרה נודעת להם שנקראו בנים למקום,
שנאמר: "בנים אתם לה' אלוקים".
חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה,
חיבה יתרה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה,
שנאמר: "כי לקח טוב נתתי לכם
תורת אל תעזבו"
(משנה יד)

הכפילות לאורך כל המשנה של "חביב" ו"חיבה יתרה" זועקת "דרשני"; וגם: מיהו ה"אדם" בחלק הראשון של המשנה; ומדוע ישראל מוזכרים בשני חלקים נפרדים במשנה, פעם כבנים ופעם כמקבלי התורה.

הנפש השכלית

"חביב אדם שנברא בצלם" - היא הנפש השכלית של המין האנושי, גם של גוי. הנפש השכלית נמצאת בנוסף לנפש הבהמית הטבעית, היא מעודנת ונוטה אל על, אל המושכלות, שהוא צלם האלוקים שבאדם. נפש זו שבגוי היא "חביבה", אך היא במצב נמוך ויכולה להביאו לגאוה ואפילו לגסות.

לעומתו, אצל יהודי יש חיבה יתרה:

"חיבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם" - הנפש השכלית של יהודי שונה מהנפש השכלית של כל המין האנושי. אצל יהודי השכל מושפע מהנפש האלוקית שלו (שאינה קיימת בגוי), ולכן הנפש השכלית גורמת לו לענוה וביטול.

הגוף והנפש האלוקית

"חביבין ישראל שנקראו בנים למקום" - הוא הגוף היהודי, לא רק הנשמה; גם הגוף הוא בְּנוּ של ה'! בספר התניא (פרק מט) מוסבר שמושג הבחירה קיים רק

בין שני דברים דומים ושווים בערכם. כשאנו אומרים שבשעת מתן תורה ה' בחר בנו, "ובנו בחרת מכל עם ולשון" (ברכת אהבת עולם. האריז"ל בשער הכוונות, מובא במגן אברהם סימן ט), כוונתנו היא לגוף של היהודי הדומה לגוף של גוי, ולכן אפשר לנקוט כלפיו לשון של בחירה. אבל את הנשמה האלוקית שלנו אין ממה לבחור, היא זורחת מעל הכל.

"חיבה יתרה נודעת להם שנקראו בנים למקום" - זו כבר הנפש האלוקית שביהודי בכבודה ובעצמה, כלפיה יש חיבה יתירה וגבוהה כמובן מהגוף, היא "חלק א' לזה ממעל ממש" (תניא פרק ב) ובה מתאחד יהודי עם הקדוש ברוך הוא. הנפש האלוקית היא "בן" כפי שהוא כלול בתוך אביו, לעומת הגוף שכבר נולד והפך למציאות עצמאית מהאב.

התורה

"חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה" - הוא החלק הנגלה שבתורה, התורה היא הכלי למימוש החמדה והתאוה של הקדוש ברוך הוא לעשות את עולמנו לדירה לו יתברך. בנגלה טמונה גם הפנימיות, לכן גם הנגלה וגם הנסתר נקראים באותו שם: "כלי חמדה", אבל בנגלה הפנימיות נעלמת עדיין, ואז:

"חיבה יתרה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה" - הוא החלק הנסתר שבתורה. כל יהודי שייך לפנימיות התורה, בחלק הזה של התורה מודגש שהתורה היא תורת ה' ולכן שכלו של האדם לא יכול 'להעלים' בה על האלוקות. מי שלומד אותה זוכה ללימוד מתוך ביטול לה'.

ויש להוסיף: בכל ענייני ה"חיבה יתרה" נאמר "חיבה יתרה נודעת להם", כיוון שהחיבה הזו גלויה וידועה. הקדוש ברוך הוא נמשך אלינו ומתגלה בנו, וגם לנו יש הכוח להימשך אליו ועד הסוף.

שלושה חלקים בהתהוות

שלושת חלקי המשנה מתאימים לרבי עקיבא, בעל המשנה הזו.

א. רבי עקיבא הוא בן גרים (הקדמת הרמב"ם למשנה תורה) ולפני הגיור "חביב אדם שנברא בצלם", בעצם זה שנברא בצלם.

ב. רבי עקיבא עד גיל ארבעים לא עסק בתורה (אבות דרבי נתן ו.ב), חביבותו הסתכמה בעובדת היותו יהודי, "חביבין ישראל שנקראו בנים למקום".

ג. לאחר גיל ארבעים שגשג רבי עקיבא בתורה ואז הגיע לחביבות של "חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה".

אלו הם גם שלושת השלבים בהתהוות עם ישראל: עד יציאת מצרים עוד לא היו ישראל לעם, וחביבותם היתה רק בגלל שנבראו בצלם; ביציאת מצרים כבר החל עניין "בני בכורי ישראל" (שמות ד.כב) - שנקראו בנים למקום, ובמתן תורה ניתנה להם כלי חמדה.

אשרינו, אשרינו ואשרינו, מה טוב חלקנו!

אין עוד מלבדו, והוא עשה אותך עצמאי

הפירוש השני מדבר על עוצמת השגחת ה' עלינו:

הכל צפוי - לא זו בלבד שהכל צפוי מראש, אלא הקדוש ברוך הוא צופה ומביט עליך כל הזמן. "והנה ה' ניצב עליו, ומלא כל הארץ כבודו, ומביט עליו ובוהן כליות ולב אם עובדו כראוי" (תניא פרק מא, על פי ירמיה יז), אי אפשר לברוח לאף מקום.

הבנה זו מעוררת שני קשיים: איך יש לאדם בחירה חופשית ואפשרות ללכת נגד ה', אם ה' צופה בו כל רגע ונמצא כל כך קרוב אליו? מנגד, איך אפשר להצליח בעבודת ה' אם ה' בוהן ומביט בדקדקנות?! הרי האדם לא מושלם, ואם ייבחן כל הזמן הוא תמיד יימצא פגום.

על כך עונה המשנה בשתי המימרות הבאות:

הרשות נתונה - הקדוש ברוך הוא ברא את העולם בצורה כזו שהאדם אכן יכול לבחור ואינו מרגיש כל רגע את ה' הצופה בו. זוהי מטרת הבריאה - לעשות לה' "דירה בתחתונים" (תנחומא נשא טז), שהתחתון יבחר לעשות טוב. ההתבוננות בחופש הבחירה שה' מעניק לאדם תוליד בו חשק גדול, דבקות והתמסרות לקדוש ברוך הוא.

ובטוב העולם נידון - האדם לא צריך להילחץ ולהיבהל מכך שה' מביט בו כל רגע. אבינו אב הרחמן מוצא אין סוף נקודות זכות בנו, וברחמיו הרבים מרחם עלינו עוד יותר מהרחמים שלנו על עצמנו.

והכל לפי רוב המעשה - כיוון שה' צופה כל הזמן, צריך להתרגל לעשות הרבה ולא לתת לה' רק זמנים מסויימים. כך בנוסף לזמני שיא של תורה ותפילה, יש להתרגל לעשות כל הזמן מעשים קטנים במנות קטנות תוך כדי שאר העיסוקים. מעשי חסד, לימוד פסוקים ומשניות, אמירת תהילים וכדומה. כי ה' רואה אותנו כל הזמן ממש ולא מסתפק רק במעשינו הגדולים.

הכל צפוי, והרשות נתונה,

ובטוב העולם נידון,

והכל לפי רוב המעשה

(משנה טו)

ארבעת הדברים הקצרים שבמשנה מופיעים זה אחר זה ברצף. ויש לעיין ולפרש בתוכן של כל חלק וגם בסדר של ארבעתם:

אתה יכול לנצח!

הפירוש הראשון הוא שדברי המשנה הם דברי חיזוק ונחמה לאדם, שיידע שהוא יכול לגבור על היצר הרע אף שהוא נוצר ראשון אצל האדם, "משנעזר ממעי אמו" (רש"י נח ח, כא).

הכל צפוי - התכונות והכוחות שלך ידועים לקדוש ברוך הוא, הוא מכיר אותך ואת מה שאתה עובר ו"אין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריתיו" (עבודה זרה א), לכל אחד ישנם כוחות לבצע את עבודתו, ולך בפרט יש יכולת לעבודתך שלך.

והרשות נתונה - יש לך בחירה! אין שום דבר שקורה לך בעבודת ה' בלי שאתה בוחר בו, אתה יכול לבחור לעשות מה שאתה רוצה, וגם אם עשית משהו לא טוב זה בגלל הבחירה שלך. שום כוח לא יכול לכפות אותך לעשות משהו שלא בבחירתך.

ובטוב העולם נידון - הקדוש ברוך הוא רואה טוב ומלמד זכות, אל תתייאש! הקדוש ברוך הוא רב חסד ונותן לך אפשרות לבחור כל רגע מחדש, וגם לתקן את העבר על ידי תשובה.

והכל לפי רוב המעשה - בסופו של דבר, הקשר לקדוש ברוך הוא נמדד במעשים. גם אם קשה לך הדבקות וגם אם הבנה של כל התורה 'גדולה עליך', המעשה הוא העיקר ולזה כל אחד שייך.